

L ATVIJAS laukos 1977.

gada rudenī notādās pirmie gaīšo cerību putni. Livānu eksperimentālais māju būves kombināts bija sacis tik gaišs, svētīgo darbu. Dažādos republikas novados čis pēc čita izauga krāsaini dzīvotamie namiņi. Vārbuti no ārskata tie isti nekā iekšējās Latvijas tradicionālajā ainavā, taču pie visa jaunā jā pierod.

Atverot durvis, laimīgi jauno namu īpašnieki sajūsmā ieplēta mutes. Tas vis nebija aizgaids pilnsētas kārbā. Istabas plašākas ar intīmākas, pamatīga virtuve ar visādām palīgierīcēm, kāpnēs vēl ved uz otro stāvu! Sienas skapļi, ērta kurināšana! Patiesām tā, kā uz žogiem rakstīts: «Vis cilvēka labā, viss cilvēka labklājībai!» Jaunie saimnieki smaidoši pozēja preses fotogrāfiem, lai pēc tam smaidītu no laikrakstu un žurnālu lappusēm.

Kombināts ražoja. Mājas stāvēja trieciena tempos. Iemītniekiem sākas ikdienas dzīve ar rūpēm, kuras likās tik skaistas. Tēvs: — Pie šīs sienas testā. dīsim vinogulāju.

Māte: — Un te — klematiss... Puika atkal saskraidījies pa trepēm, kamēr slāpja mugura, kasē vienā kāšēšanā.

Tēvs: — Te būs abelītes, jāpogrs un aronijas.

Māte: — Un te gladiolas, tālāk āsteres, gar robežu dālijas... Metin, ko tu raudi? Brālīs pāri nodarīja?

Meitenīte: — Es nelaudu... Actīns kaut kas ieklītis... Māte: — Ko tad ļaucies pa smiltīm kā negudrai!

Iemītnieki pirka mebeles, grāmatas, paklājus, lustras un televīzorus. Videomagnetofonu laiks vēl nebija pienācis. Katrs šādas pils pašnieks jutās pātrāks par pacomļu vidusmēra pilsoņiem. Dažkārt uzsprāga kāda kurināšanas letaiše, kādam naminam izbruka paksis, kādā sienā pavēnīku neuzmanības dēļ nosvīla. Kā jau dzīvē...

Kombināts ražoja. 1990. gada maija sākumā Latvijas laukos jau bija 10.100 Livānu māju. tā kā katras dzīvojamā platība vidēji ir 120 m², varēja secināt, ka ārpilsētā dzīvokļu problēma risinās strauji, pamatīgi un mērķtiecīgi — kopā 1 212 000 kvadrātmetri. Miljonāri!

Tomēr jau pirms desmit gadiem dažiem bija radušās aizdomas, ka gaišie cerību putni ir pāsteigti, varbūt pat līdus. V. Derkačs veselības aizsardzības ministru pirmais vietnieks, Latvijas valsts galvenais sanitārai ārsts:

Mēs uzskatām, ka šis mums nav piemērotas dzīvošanai. Pārāk augsta ir gaisa toksikācija, ko rada sienām, grīdām un grīstiem izmantotie bīstamas ķīmiskas vielas izdalītie celtniecības materiāli. Gaisa piesārņojums ar formaldehīdu (HCHO), metanolu (CH₃OH), amoniaku (NH₃) un fenolu (C₆H₅OH) dēļ mītniem reižu pārsniedz pieļaujamās normas. Par to liecina daudzie pētījumi, ko veiktas gan kompetentas mūsu republikas iestādes, gan F. Erismana Higijēnas ZPI un PSRS Veselības aiz-

sardzības ministrijas zinātnieki no Maskavas pirms vairāk nekā desmit gadiem sākās republikas sanitāri-epidemioloģiskā dienesta nesanas ar «livāntešu» saimniecīēm — celtniecības apvienību «Laukceltnieks». Būvētāji griebeja ražot, celt, plidēt planus un pelnīt naudu, medikāli domāja, ka jābūvē mājas, nevis potenciālas slimības ūlītas. Sākās šo divu organizāciju apmaiņa ar dokumentiem, un pamazām šajā sarakstē tika iesaistītas arī citas, augstākas iestādes. Vairākus gadus virsroku nēma celtniecību komanda, jo viņu rokās bija vairāki trūmpis — iedzīvotāju apgādē ar dzīvokļiem. Mediki zinātnieku leibildumiem rādīlās maza vērtē. Apmēram tāpat kā tajos gados visā lielajā valstī, arī pārsimt kilometru uz dienvidiem. Ražoja, sarāvā, pārsniedza. Cernobīla vēl bija rātņa. 1988. gadā jau sākās cita rušana. Būvētāji atsauca uz Skandināvijas valstu un Rietumeiropas pieredzi. Tur pieļaujamā formaldehīda izdalījumu norma esot daudz augstāka...

V. Derkačs:

— Jā, tā tas ir. Kāpēc mēs nerasām tik zemu līmeni gāzēm HCHO? Mūsu karbamīdoformaldehīda sveķi, ko lieto plātņu izgatavošanai, kā arī citi materiāli ir daudz «spēcīgāki», tie izdala arī citas kaitīgas vielas. Rodas tāds gāzu kokteilis, kas pār-

māja. Tiesa, 138 no tām netika pieņemtas, jo vairākām rajonu sanitāri epidemioloģiskajām stacijām (Krāslavas, Bauskas, Rīgas rajonā) pietika godaprāta un principālītātes, lai izplūdītu Rīgas telefonogrammu Nr. 211 (19.12.88.), kas aizlīdzēja šos objektus atzīt par dzīvošanai ērtīgiem. Bet 313 ģimenes, ka parasti, galvenokārt daudz bērnu, saņēma laimi sološas āislēgas. Bērni naski rāpola pa grīdu un, iespējams, kalfoja.

— Tas ir noziegums! Tātad nu jau esam desmitkārt pārsnieguši veselībai bīstamo sliekšni! Es uzskatu, ka nevienam nav tiesību mainīt medicīniskos norādījumus, kas izstrādāti ilgstošos zinātniskos eksperimentos. Kas tagad notiks? Jau 0.003 mg cilvekiem ar jutīgāku organismu radija nepatīkamas sajūtas. Tagad ne viens, ne devi, bet desmiti un simti savās mājās pamazām atvadīšies no veselības. 1990. gada 5. februārī ministrijas vārda rakstīju republikas prokuroram V. Daukšim, kategoriski protestējot pret šo antihumāno lēmumu...

V. Daukša atbilde 1990. gada 23. martā:

«Latvijas PSR Prokuratūra izskatījusi jūsu vēstuli par formaldehīda koncentrācijas normatīvu paaugstināšanu Livānu māju gaisa telpā 1990. gada pirmajā pusgadā. Šis normatīvs pieņemts ar Latvijas PSR Ministru Pačomes Prezidija lēmumu. Republikas Prokuratūrai nav tiesību veikt uzraudzību par Latvijas PSR Ministru Pačomes lēmuma likumību. Sakarā ar to šinī jautājumā nosūtīta informācija Latvijas PSR Augstākajai Padomei. Latvijas PSR Prokuratūra kontrolēs šīs problēmas tālāko risināšanu. Zināšanai jums tiek nosūtīta informācijas kopija.»

V. Daukša parakstītā informācija beldzas ar vārdiem: «... ievērojot nepieciešamību nelokāmi izpildīt likumdošanu, kas veļlita cilvēku dzīvības un veselības aizsargāšanai, lūcžu izskatīt jautājumu par minētā LPSR Ministru Pačomes lēmuma likumību un pamatotību.»

Cerēsim, ka šī informācija arāk vai vēlāk aizies līdz apzinai jaunievēlētajiem deputātiem un viņi panāks lēmuma atceļšanu. Bet zinātnieki gādās par veselībai nekaitīgiem būvmateriāliem. Mājas neatkarīgā Latvijā jodu valadzīgas. Un beidzot degļa stena. J. BRĒVČIČIS («Eiropa», 22.05.90.)

V. Derkačs:

— Formaldehīds (tas izdalās visvairāk) ierindots otrajā bīstamības klasē. Tā ir kairinoša inde, kas izsauc degeneratīvos procesus parenhīmatozajos orgānos (aknās, liesā utt.), sensibilizē ādu, radot dažādas alerģijas. Akūtas saindēšanās gadījumā iekaisst acu plakstiņi un augšējie elpošanas ceļi, rodas sāpes acīs, kairinājums kaklā, iesnas, šķaudšana un klepus, sāpes un spiediena sajūta krūtīs, aizdusa, smakšana. Bieži izveidojas hroniska bronhiāla astma.

Turklāt indes iespēdās var parādīties ne jau tūlīt, bet pēc nācējos. Tiek sagrauts ģenētiskais fonds. Tas ir pats šausmīgākais.

Tā kā padomju zinātnieki, arī mūsējie, nespēja radīt sveķus, kas atbilstu normām, PSRS galvenais sanitārais ārsts parāļu šajā vasarā pieņēma lēmumu normu trīskāršot — līdz 0.01 mg uz m³ pārsniedzot 1 000 (1989. gada 5. oktobrī PSRS valsts galvenā sanitāra ārsta vietnieks A. Skļarovs paraksta lēmumu Nr. 5 «Par aizliegumu valstī no 01.01.90. polimēru celtniecības materiālu — koka skaidu un šķiedru plātņu, minerālo plākšņu, ražošanā izmantot karbamīdoformaldehīda sveķus, lo tie ir bīstami cilvēka veselībai». Un savu punktu liek Latvijas PSR galvenā valsts sanitā-

— Veselībai kaitīgās vielas Livānu mājās 10 reizes pārsniedz pieļaujamu normu. Briesmas iznāk no sienām

10 un vairāk reizes — formaldehīds HCHO, metanols CH₃OH, amonjaks NH₃OH, fenols C₆H₅OH.

1990. g. 29. maij

Novadnieks